

ЗЛОМЛЕНІ ТІЛА

**ТОРТУРИ ТА
ПОЗАСУДОВІ
СТРАТИ НА
СХОДІ УКРАЇНИ**

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

ЗМІСТ

КОРОТКИЙ ВИКЛАД.....	4
МЕТОДОЛОГІЯ.....	7
ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ.....	9
МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ.....	10
ЗАТРИМАННЯ ТА ОБМІН УВ'ЯЗНЕНИХ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	11
ПОЗАСУДОВІ СТРАТИ.....	14
ІМІТАЦІЯ СТРАТИ.....	17
КАТУВАННЯ ТА ІНШІ ВИДИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ.....	18
Ув'язнені, утримувані про-київськими силами.....	18
Випадок у Волновасі.....	18
Підвали Правого Сектора.....	22
Інші випадки.....	24
Бранці, затримані сепаратистами.....	27
Донецьк.....	27
Бранці батальйону «Прізрак».....	28
Жорстоке поводження з цивільними.....	29
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	30

КОРОТКИЙ ВИКЛАД

У листопаді минулого року троє будівельників, повертаючись з роботи додому в Донецьк, були зупинені членами про-київського парамілітарного угруповання на військовому контрольно-пропускному пункті на сході України, а пізніше передані українським спецслужбам. Протягом декількох годин один з чоловіків був прив'язаний до стільця, його били трубою, а іншому зламали ніс. Третій чоловік, який, на його нещастя, мав таке ж прізвище, як і відомий сепаратистський чиновник, отримав настільки сильні удари в голову, що після того, як він був звільнений без висунення звинувачень через кілька днів, провів майже три тижні в лікарні.

«Його стан був дуже серйозним, – повідомив Amnesty International лікар, котрий лікував третього чоловіка. – У нього була гематома головного мозку, небезпечна мозкова травма... Якби він вчасно не отримав допомоги лікарів, він міг би померти».

Приблизно в той же час на лінії фронту український військовослужбовець Володимир Крутолевич, котрий був поранений і захоплений сепаратистами 28 серпня 2014 року, перебував в одиночній камері і зазнавав щоденних допитів та побиттів, які тривали протягом шести тижнів. Слідчий сказав йому, що його пам'ять буде «стерта, як флешка».

Розповіді про катування та інші види жорстокого поводження з ув'язненими, що мали місце з обох сторін конфлікту на сході України, не просто шокують – всі вони занадто типові. Готуючи цей звіт Amnesty International провела інтерв'ю з 33-ома колишніми ув'язненими. У 17 випадках полонених утримували сепаратисти, у 16 – про-київські військові сили та міліція, у тому числі Служба безпеки України (СБУ). У всіх випадках, крім одного, описані важкі побої чи інші серйозні зловживання, особливо в перші дні полону.

Ув'язнені зазначають, що їх били, аж до ламання кісток, катували електричним струмом, били ногами, погрожували ножами, підвішували до стелі, позбавляли сну протягом декількох днів, погрожували смертю, відмовляли в медичній допомозі та імітували страту. Вони показали Amnesty International рентгенівські знімки зламаних кісток, лікарняні записи, фотографії синців та інших травм, рубців, відсутні зуби. Докази в переважній більшості випадків доводять, що обидві сторони – українські війська та про-київська міліція, з одного боку, і сепаратистські сили, з іншого – вчинили військові злочини – катування затриманих ними осіб.

Amnesty International також задокументувала три недавніх випадки, коли сепаратистські бойовики показово, безцеремонно вбили про-київських бранців. У найбільш точно задокументованій справі Арсеній «Моторола» Павлов, командир донецького батальйону «Спарта», стверджує, що він зумисно вбив Ігоря Брановицького, солдата з 81-ї української бригади¹. Amnesty International опитала двох колишніх ув'язнених, які стали свідками вбивства, що відбулося 21 січня 2015 року. Вони стверджують, що Брановицький, який був частиною групи з 12 українських військовослужбовців, взятих в полон в ході боїв у Донецькому аеропорту, був спочатку жорстоко побитий бійцями батальйону «Спарта», а потім застрелений у голову Павловим.

Серйозні побоювання Amnesty International щодо жорстокого поводження з ув'язненими на сході України не обмежуються якимось конкретним відділком міліції чи військовою частиною, сепаратистськими силами або нерегулярними озброєними групами. Опитавши колишніх бранців, яких утримували різні військові сили з обох сторін конфлікту, ми побачили переконливі докази, щоб припустити, що зловживання щодо ув'язнених часті та дуже розповсюджені. Попри це, Amnesty International бачила явні ознаки того, що певні групи – ті, які перебувають поза межами

¹ Примітка щодо термінології: майже всі нерегулярні озброєні групи, що діють на сході України, називають себе «батальйонами», навіть якщо вони не є формальними військовими підрозділами. Amnesty International використовує такі терміни для позначення цих груп, без наміру передавати в такий спосіб офіційний статус.

офіційної або фактичної підпорядкованості з обох сторін, – здаються більш беззаконними і жорстокими в поводженні з ув'язненими, ніж інші.

З боку сепаратистів Amnesty International знайшла докази того, що різні напівавтономні батальйони, які діють у Донецькій та Луганській областях, у тому числі батальйон «Прізрак», який діє з міста Алчевська, і батальйон «Спарта» в Донецьку, є особливо жорстокими в поводженні з ув'язненими.

Щодо про-київської сторони, особливе занепокоєння Amnesty International викликає «Правий Сектор», добровольча озброєна організація, створена про-київською націоналістичною політичною групою². Колишні бранці «Правого Сектора» розповідають про жахливий спектр порушень, серед яких – імітація страти, захоплення заручників, здирництво, вкрай жорстокі побиття, погрози вбивством та ненадання невідкладної медичної допомоги. Використовуючи занедбаний піонерський табір біля села Великомихайлівка поблизу Дніпропетровська в якості в'язниці, «Правий Сектор», як повідомляється, утримував десятки цивільних полонених у заручниках, здираючи великі суми грошей з них та їхніх сімей.

Один колишній бранець розповів Amnesty International, як люди, котрі представилися «Правим Сектором», розбили йому обличчя прикладом рушниці, вибивши кілька передніх зубів. Сказавши, що збираються його вбити, вони кинули чоловіка в яму і почали закопувати його живцем. Він згадував: *«Один із них сказав: «Якщо ви не хочете бути в складі України, ви можете бути в могилі». Я намагався вилізти нагору, але вони штовхали мене назад. Вони повністю закидали мене землею, поки я вже не міг поворухнути головою. Я знепритомнів»*. Відповідаючи на запитання, поставлені Amnesty International, представник «Правого Сектора» заперечив всі звинувачення в жорсткому поводженні з полоненими, але визнав, що вони утримували в'язнів на своїй базі.

Більшість з найгірших зловживань, які описали в'язні обох сторін, мали місце не в офіційних місцях утримання під вартою, таких як відділки міліції та в'язниці, а в неофіційних, невизнаних місцях. Ув'язнені, як правило, утримувалися в таких місцях протягом початкового періоду їх тримання під вартою, часто протягом кількох днів, а іноді й довше. Серед неофіційних місць утримання під вартою, які зазначали бранці про-київських сил, були будівля університету в Слов'янську, залізничний офіс у Волновасі та підземне бомбосховище поблизу Слов'янська. Колишні бранці, які утримувалися сепаратистськими силами, перебували в колишньому приміщенні ДАІ в Алчевську, на стрільбищі батальйону «Спарта» недалеко від аеропорту Донецька, та в інших неформальних місцях.

Коли більшість ув'язнених, яких утримували про-київські сили, врешті постали перед судом і опинилися в системі кримінального правосуддя, висновок суддів щодо показань про жорстоке поводження з ними розчарував. Навіть у тих випадках, коли ув'язнені продемонстрували явні ознаки жорсткого поводження з ними, такі як синці на обличчях, розбиті губи та підбиті очі, судді

² «Правий Сектор» – це політичне угруповання, сформоване з декількох націоналістичних груп. Посів чільне місце під час так званих протестів ЄвроМайдану в Києві в листопаді 2013 – лютому 2014 року. Зареєстрував політичну партію і створив воєнізовану силу, обидві під тією ж назвою. Лідер «Правого Сектора» Дмитро Ярош балотувався на пост президента під час виборів 2014 року, коли він отримав 0,7 відсотка голосів. Дмитро Ярош був призначений радником Начальника Генерального штабу України 5 квітня 2015 року. Йому було доручено зібрати всі українські добровольчі батальйони під центральне підпорядкування. 11 квітня 2015 року Степан Полторак, міністр оборони України, оголосив, що всі військові підрозділи на лінії фронту на сході України знаходяться під офіційним командуванням Збройних Сил України або Національної гвардії України. Однак 29 квітня Полторак визнав, що не всі добровольчі батальйони були інтегровані в офіційну командну структуру, включаючи «Правий Сектор». 14 травня 2015 року Ярош заявив, що досягнуто згоди щодо того, як інтегрувати «Правий Сектор», і що спеціальний закон щодо батальйону буде поданий до Парламенту України.

не ініціювали початок розслідування. Колишні ув'язнені повідомили, що все фізичне насильство припинялося, як тільки вони опинялися в офіційних місцях тримання під вартою.

МЕТОДОЛОГІЯ

Цей звіт базується насамперед на інтерв'ю з 33-ома колишніми полоненими, які були затримані у зв'язку з конфліктом на сході України в різні періоди часу з липня 2014 року до квітня 2015 року. В деяких випадках Amnesty International також провела інтерв'ю з членами сімей бранців та/або іншими людьми, що володіють інформацією «з перших рук» про те, як із ними поводитись. Організацією проведено майже всі інтерв'ю в березні і квітні 2015 року.

| 7

Amnesty International опитала в'язнів, свідків і родичів, які пов'язані з обома сторонами конфлікту, у тому числі солдат регулярних військ, членів нерегулярних озброєних груп і пересічних громадян. Деякі з колишніх ув'язнених мали рубці або видимі пошкодження від жорстокого поводження під час полону; інші показали Amnesty International медичні документи, рентгенівські знімки зламаних кісток і фотографії, зроблені відразу після їх звільнення, які демонстрували сліди жорстокого поводження. Два колишніх ув'язнених були опитані під час перебування в лікарні.

Представники Amnesty International говорили з респондентами окремо і приватно, в тому числі з колишніми ув'язненими, яких утримували разом, що дозволяє нам порівняти і підтвердити їх оцінку умов утримання в ув'язненні. Деякі з опитаних побажали залишитися неназваними через страх репресій проти них самих або членів їх сімей або тому, що вони висловили намір боротися на сході України або вже це зробили³.

Amnesty International також було отримано свідоцтво про смерть і посмертні фотографії принаймні чотирьох чоловік, яких можна побачити живими під час утримання в полоні, як видно на відеозаписі, що розміщений на YouTube. Amnesty International також проведено бесіди з чотирма свідками, які бачили, як сепаратисти вбивають українських ув'язнених чи стріляли в них бойовими набоями. Один зі свідків говорив з сильно травмованим в'язнем, перш ніж їх розділили; потім свідок чув три постріли; тіло бранця пізніше було показано у відео на YouTube з кульовим пораненням в лоб, якого не були до того.

Amnesty International провела інтерв'ю з колишніми полоненими, які утримувались різними групами. На про-київській стороні викрадачі представляли Національну Гвардію, Службу Безпеки України (СБУ), сили Правого Сектора і різні добровольчі батальйони, у тому числі так звані (колишні) Дніпро-2 та Харків. Зі сторони сепаратистів викрадачами була *де-факто* влада самопроголошеної Донецької Народної Республіки і Луганської Народної Республіки і так звані батальйони Спарта і Прізрак.

Amnesty International також провела інтерв'ю з кількома представниками неофіційних та офіційних груп, які задіяні в переговорах щодо обміну полоненими.

На початку квітня 2015 року Amnesty International звернулася до Генерального Прокурора України. Організація повідомила про низку конкретних звинувачень у незаконному затриманні, катуванні та інших видах жорстокого поводження з боку про-київських сил. Організація попросила

³ Amnesty International також отримала два звіти Фонду з вивчення демократії, російської неурядової організації. Ці документи містять великі каталоги доказів жорстокого поводження та інших зловживань про-київськими силами, разом з іменами більше 100 імовірних жертв (хоча цілком можливо, що деякі випадки були підраховані більш ніж один раз, оскільки деякі жертви зазначені тільки іменем), а в деяких випадках, іменами ймовірних злочинців. Amnesty International зробила запит на додаткову інформацію, у тому числі контактні дані жертв і, де це можливо, документальне підтвердження, та інші підтвердження інформації щодо зловживань. Попри це, на момент написання звіту Фонд з вивчення демократії був не в змозі надати таку інформацію, а Amnesty International не вдалося самостійно перевірити відповідні повідомлення. Обидві доповіді досліджували тільки зловживання однією стороною, а саме про-київськими силами. Попри це, деяка інформація, викладена в цих звітах відповідає інформації, яку Amnesty International зібрана в ході власних досліджень, як у випадках, що описані в цьому документі.

Генпрокуратуру уточнити правовий статус проурядових озброєних груп і, серед іншого, правові основи для затримання Правим Сектором підозрюваних бойовиків-сепаратистів. На момент написання звіту Amnesty International не отримала відповідь на ці питання.

Нарешті, Amnesty International проведено масштабне кабінетне дослідження, що включало перегляд відео і великої бази фото-доказів про в'язнів, що утримуються у зв'язку з конфліктом на сході України.

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Конфлікт на сході України почався навесні 2014 року після анексії Кримського півострова Російською Федерацією. У квітні і травні 2014 року противники нової київської влади зайняли будівлі місцевих адміністрацій та правоохоронних органів в декількох містах Донецької та Луганської областей сходу України (Донбас). Вимагаючи збільшення місцевої автономії або незалежності від України та більш тісних зв'язків з Росією, організатори протесту створили озброєні групи, виправдовуючи свої дії стурбованістю з приводу прав російськомовних жителів регіону. У відповідь на нехтування сепаратистами центральною державною владою, органи влади в Києві почали те, що вони називають "антитерористична операція" (АТО), що спрямована на відновлення контролю над територією.

Довготривалі бої спалахнули на сході України влітку 2014 р. Існують переконливі докази російського військового втручання. З того часу бойові дії тривають з різною інтенсивністю. На сьогоднішній день в результаті конфлікту вбито понад 6 300 чоловік; понад мільйон стали вимушеним переселенцями, деякі – біженцями в сусідні країни, також було пошкоджено або знищено десятки тисяч будинків громадян⁴.

Згоди про припинення вогню між урядом України і сепаратистами було досягнуто 5 вересня 2014 року під час переговорів у Мінську, Білорусь. Це зменшило, але не припинило бойові дії. Додаткові протоколи, спрямовані на забезпечення реалізації угоди про припинення вогню було підписано пізніше, але вони також не змогли повністю припинити військові дії.

Нарешті, 11 лютого 2015 року, протокол "Мінськ –II" був підписаний Україною, Росією, сепаратистами та ОБСЄ⁵. Хоча його положення не були повністю реалізовані, це, на сьогоднішній день, значно зменшило інтенсивність бойових дій. Попри це, в деяких місцевостях збройні зіткнення тривають досі. Багато хто побоюється, що в будь-який час можуть відновитися більш інтенсивні бойові дії.⁶

⁴ Згідно з консервативною оцінкою моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (HRMMU) і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на основі наявних офіційних даних, в період з середини квітня 2014 і до 8 травня 2015 року, принаймні 6 254 осіб були зареєстровані як убиті і 15 696 як поранені в зоні конфлікту на сході України, 1 255 700 є внутрішньо переміщеними особами, зареєстрованими в країні, і понад 800 000 українців залишили країну і звернулись за притулком, дозволом на проживання або іншими формами легального перебування в сусідніх країнах. Для отримання детальної інформації див. Управління Організації Об'єднаних Націй з координації гуманітарних питань (УКГП), зведення № 39 - Україна, доступне за посиланням: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ocha_ukraine_situation_report_39_-_8_may_2015.pdf (останній доступ - 19 травня 2015).

⁵ «Мінські угоди щодо української кризи: повний текст», *The Telegraph*, 12 лютого 2015.

⁶ Див., наприклад, Алекс Лун, "Збільшення бойових дій в Україні змушує мирних жителів тікати і ставить перемир'я під сумнів," *The Guardian*, 3 травня 2015.

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

| 10

Особи, що затримані кожною зі сторін у зв'язку зі збройним конфліктом на сході України, перебувають під захистом міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. В обох цих галузях права заборона катування та інших видів жорстокого поводження є однією з найбільш фундаментальних заборон. Згідно зі спільною статтею 3 Женевських конвенцій 1949 року, що застосовується під час збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру, кожен, хто утримується в ув'язненні будь-якою зі сторін конфлікту, повинен бути захищеним від «насилля над життям й особистістю, зокрема всіх видів вбивств, завдання каліцтва, жорстокого поводження й катування⁷». Конвенція також забороняє «наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження». Подібним чином катування і жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання забороняється Міжнародним Пактом про громадянські та політичні права⁸. Затриманим мають бути надані: належне харчування, питна вода, одяг, дах над головою та лікування.

Відповідно до міжнародного права прав людини, яке застосовується навіть під час надзвичайних станів, особи, що утримуються державою, мають право на судовий розгляд питання про правомірність їхнього затримання⁹. Таємне ж затримання заборонене в будь-який час. Умисне вбивство ув'язнених в умовах збройного конфлікту вважається воєнним злочином, так само, як і порушенням фундаментального права людини на життя¹⁰. Катування ув'язнених також є воєнним злочином¹¹.

Як міжнародне право прав людини, так і міжнародне гуманітарне право вимагають розслідування випадків умисного вбивства, катування або іншого жорстокого поводження із затриманими, а також притягнення винних до відповідальності за наявності відповідних доказів. Тому Amnesty International закликає компетентні органи влади зайнятися розслідуванням смертей осіб, які, за повідомленнями, були вбиті в ув'язненні, а також фактів катування або іншого жорстокого поводження, описаних у цьому звіті.

⁷ Див. Конвенція про захист цивільного населення під час війни, http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_154

⁸ Див. МПГПП, ст. 7, див також МПГПП, ст. 10, яка гарантує: «Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі», http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

⁹ Див Робоча група ООН з довільних затримань, основні принципи і принципи правового захисту та процедур по право кожного, хто позбавлений волі шляхом арешту чи затримання, щодо порушення справ у суді, травень 2015.

¹⁰ Див Міжнародний комітет Червоного Хреста (Жан-Марі Хенкертс і Луїза Бек-Досвальд), звичаєве міжнародне гуманітарне право (2005), Правило 156 (визначення військових злочинів); МПГПП, стаття. 6.

¹¹ Див, до прикладу, Римський статут, ст. 7

ЗАТРИМАННЯ ТА ОБМІН УВ'ЯЗНЕНИХ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У зв'язку зі збройним конфліктом на сході України було затримано тисячі осіб, наразі ж сотні, якщо не тисячі, залишаються в неволі, ув'язнені кожною із сторін. Протокол Мінськ-II передбачає обмін «усіма заручниками і незаконно утримуваними особами» до 6 березня 2015 року¹².

Неможливо точно оцінити кількість осіб, які наразі утримуються обома сторонами конфлікту. До Amnesty International надходили різні оцінки від різних учасників конфлікту, жодна з яких не відповідала іншій¹³. Ситуація із затриманнями на сході України ускладнюється ще й тим, що особи затримуються безліччю угруповань: від повноважних українських органів, таких як СБУ, до *де-факто* органів влади, що контролюють схід України а також численних нерегулярних озброєних угруповань, що беруть участь у конфлікті на боці кожною зі сторін, наприклад, Правий Сектор, або ж батальйони Спарта чи Прізрак. Жодна з названих структур, в тому числі й СБУ, не оголошувала про офіційну кількість затриманих ними осіб або ж будь-яку іншу інформацію про те, хто захоплений, де і в яких умовах вони утримуються. Відсутність чіткої субординації, особливо серед сепаратистів, дедалі ускладнює ситуацію¹⁴.

Через таку відсутність прозорості багато сімей змушені були витратити тижні і місяці на пошуки, перш ніж упевнитися в тому, що їхні родичі перебувають в ув'язненні. Деякі сім'ї і досі не знають, чи їхні рідні убиті, чи знаходяться десь у полоні¹⁵.

Колишні затримані проукраїнськими військами говорять про декілька різних місць утримання: як офіційних (різні приміщення СБУ в Харкові, Волновасі, Полтаві, Ізюмі і Маріуполі; СІЗО в Харкові, Одесі, Маріуполі й Ізюмі), так і неофіційних, що здебільшого (проте не виключно) використовувалися озброєними угрупованнями, серед яких маріупольський і краматорський аеропорти. Вони також розповідають про своє утримання озброєними угрупованнями на явочних квартирах, будівлі університету в Слов'янську, підземному бомбосховищі поблизу Слов'янська, а також в закинутому дитячому таборі поблизу Великомихайлівки у Дніпропетровській області, що використовувався Правим Сектором¹⁶.

За даними Amnesty International більшість затриманих українською стороною врешті постали перед судом, їм було надано адвокатів та розпочато офіційні судові провадження у їх справах. Хоча в деяких випадках це траплялося набагато пізніше, ніж повинно було б.

¹² Мінська угода, параграф 6.

¹³ Наприклад, за оцінками Лілії Радіонової з комітету ДНР в справах полонених, про-київські сили утримують близько 2000 сепаратистських бойовиків і про-сепаратистських цивільних осіб (Лілія Радіонова, в інтерв'ю з Amnesty International, Донецьк, 12 березня 2015). Василь Будик, радник українського заступника міністра оборони, сказав Amnesty International, що сепаратистські сили надали перелік приблизно 1 000 чоловік, яких вони хотіли б обміняти на полонених, яких вони утримували, який пізніше був зменшений до менш ніж 200, тому що, за його словами, людей з першого списку не існує або перебували в українських тюрмах, оскільки потрапили туди до початку конфлікту (Василь Будик, в інтерв'ю з Amnesty International, Київ, 2 квітня 2015 року).

¹⁴ Структура підпорядкування про-київських сил також є складною. У той час, як українська влада формально включила майже всі добровольчі озброєні формування в офіційні структури, підпорядкувавши їх Національній гвардії, Міністерству внутрішніх справ та Збройним Силам, інформація з поля показує, що багато таких групи, як і раніше, користуються великим ступенем оперативної самостійності.

¹⁵ У Донецьку, наприклад, представники Amnesty International говорили з літньою подружньою парою, чий 39-річний син Сергій Галенко, пропав безвісти 19 листопада 2014. Син пішов з дому, щоб приєднатися до сепаратистські сили в Дебальцевому, і з того часу його не бачили і не отримували жодної звістки від нього. Його мати, Неля Галенко, відправився в Дебальцеве, щоб побачити його, розвісити плакати про його зникнення, а також відвідали ряд військових і поліцейських об'єктів, намагаючись знайти його, але безуспішно. Інтерв'ю Amnesty International з Нелею Галенко, Донецьк, 12 березня 2015

¹⁶ Піонери – молодіжна організація радянського періоду

Зі сторони сепаратистів ситуація дещо більш хаотична через велику кількість різних угруповань, що захоплюють бранців. Два джерела надали Amnesty International перелік близько десятка місць, де утримуються українські військові та/або інші проукраїнські затримані. Зокрема, в переліку були міста Комсомольське, Сніжне, Харцизьк, Красний Луч, Стаханов, Алчевськ, Перевальськ, Донецьк, Докучаєвськ і Луганськ. Місця утримання в Донецьку, Докучаєвську і Луганську, як повідомляється, перебувають під контролем самопроголошених Донецької Народної Республіки (ДНР) і Луганської Народної Республіки та відомі як військово-поліцейські приміщення («Военная Комендатура»). Інші місця знаходяться під контролем різних груп сепаратистів, таких як батальйони Пятнашки, Спарта, Сомалі, Оплот і Прізрак¹⁷.

Осіб, що захоплені озброєними сепаратистами, можна поділити на три основних категорії: українські військовослужбовці, багато з яких було захоплено під час збройних зіткнень; проукраїнські озброєні добровольці; та проукраїнське цивільне населення (або ж ті, хто ймовірно має зв'язки з Києвом). З української ж сторони серед затриманих – сепаратистські бойовики та особи, підозрювані у пособництві або підтримці сепаратистів. Прикметно, що Amnesty International виявила, що обидві сторони конфлікту свавільно затримують цивільних осіб, які не скоювали жодних злочинів, проте мають політичні та ідеологічні переконання, аналогічні переконанням протилежної сторони. В окремих випадках затримання цих людей вмотивоване можливістю використання для обміну затриманими; інколи це є також звичайним покаранням за їхні погляди.

Ситуація з обміном полоненими, який начебто підтримується обома сторонами, обурлива. З української сторони не існує жодного органу, який вів би статистику обміну і звільнення затриманих. Цим займається щонайменше три окремих структури, а також окремо – особи, які брали безпосередню участь в створенні цих структур. Основними є Офіцерський корпус, що представляє українських ветеранів бойових дій, Центр звільнення полонених (в структурі СБУ) та Патріотична волонтерська група, що працює в тісній координації з Міністерством Оборони. Попри це, в деяких випадках звільнення відбувається і поза цими структурами, наприклад, коли в місця утримання приїжджають батьки затриманих і самостійно домовляються про їх звільнення¹⁸.

Зі сторони сепаратистів *де-факто* влада у Донецьку, що створила офіційний комітет з обміну полоненими, здається суттєво більш організованою, ніж луганська *де-факто* влада. Лілія Радіонова, очільниця комітету, яка сама 9 днів утримувалася українськими військами в середині 2014 року, має декілька товстих записників, де вона реєструє справи ув'язнених, та постійно перебуває на телефонному зв'язку зі стурбованими членами сімей¹⁹.

З моменту підписання перших Мінських домовленостей у вересні 2014 року відбулося вже більше десятка обмінів затриманими. Підраховано, що загалом сторони обмінялися близько 2 000 затриманих²⁰. В деяких обмінах, наприклад у тому, що відбувся 26 грудня 2014 року, брали участь сотні затриманих, інші ж були менш масштабними²¹.

¹⁷ Інтерв'ю Amnesty International з колишніми полоненими в різних місцях, березень та квітень 2015.

¹⁸ Олівер Керрол, "Відчайдушні пошуки українським батьком свого сина, що потрапив у пастку в аеропорту Донецька," Newsweek, 10 лютого 2015.

¹⁹ Інтерв'ю Amnesty International з Лілією Радіоною, Донецьку, 12 березня 2015.

²⁰ Інтерв'ю Amnesty International з Дариною Морозовою, *де-факто* Міністерства оборони ДНР, Донецьк, 12 березня 2015. Лілія Радіонова, інший *де-факто* чиновник ДНР, що бере участь в обміні полоненими, сказала Amnesty International, що станом на середину березня 2015 року, ДНР отримав 546 ув'язнених, менше половини від кількості, про яку вони просили. Інтерв'ю Amnesty International з Лілією Радіоною, Донецьк, 12 березня 2015.

²¹ Див., наприклад, "Україна і повстанці обмінюють ув'язнених у Донецьку," BBC News, 26 грудня 2014 (опис обміну полоненими за участі загалом 368 ув'язнених, 146 передані про-київській стороні, і 222 передані

Друга Мінська угода, підписана в лютому 2015 року, передбачала обмін полоненими «всіх на всіх», проте багатьох звільнень так і не трапилося. Окрім того, що в ці процеси залучені політики, виявляється, що існує ще й багато бюрократичних перешкод з обох сторін на шляху до ефективного проведення переговорів про звільнення, де присутні і конкуренція за сфери впливу, і брак комунікації. Кожна зі сторін звинувачує іншу в затягуванні процесу обміну²².

ДНР офіційно припинила обмін полоненими 5 квітня 2015 року, але навіть після цієї дати відбулося звільнення декількох затриманих в порядку виключення²³. Деяких відпускали прямо в руки їхнім родичам, які приїжджали за ними безпосередньо у місця утримання, а деяких – після неофіційних переговорів за участю священнослужителів і ветеранів з обох сторін конфлікту²⁴.

сепаратистам). Проведений 26 грудня обмін був найбільшим обміном на сьогоднішній день; інший відносно великий з них відбувся 21 лютого 2015 Див «Українська криза: обмін полоненими сприяє припиненню вогню», РІА Новини 22 лютого 2015 (опис обміну 191 ув'язнених).

²² В штабе АТО обвинили боевиков в регулярном срыве обмена пленными, <http://www.unn.com.ua/ru/news/1453903-u-shtabi-ato-zvinuvatili-boyovikiv-u-regulyarnomu-zrivi-obminu-polonenimi>; В «ДНР» обвинили Киев в затягивании процесса обмена пленными, <http://glavcom.ua/news/279900.html>

²³ Интерфакс-Україна: «Пока нет законного формата обсуждения минских договоренностей, надо приостановить обмен пленными с Киевом – Пушилин», <http://interfax.com.ua/news/general/258860.html>

²⁴ Інтерв'ю Amnesty International з членами Патріотичної волонтерської групи з обміну полоненими, квітень 2015.

ПОЗАСУДОВІ СТРАТИ

| 14

Amnesty International зафіксувала чотири нових випадки позасудових страт про-київських полонених, які перебували під опікою сепаратистських бойовиків²⁵. Згідно з добре задокументованим випадком, Арсенію Павлову на прізвисько Моторола приписується навмисне вбивство у присутності щонайменше п'яти свідків військовополоненого, що знаходився під опікою його частини. Пізніше у інтерв'ю для «Kyiv Post» він зізнався, що вбивав полонених і раніше²⁶.

Ігора Брановицького, солдата 90-го окремого аеромобільного батальйону 81-ї десантно-штурмової бригади, було вбито 21 січня 2015 року у полоні батальйону «Спарта», бойового підрозділу сепаратистів під командуванням Павлова. Напередодні, він та ще 11 бійців здалися під час битви за Донецький аеропорт, їх утримували у передмісті Донецька. Члени батальйону «Спарта» жорстоко били полонених, намагаючись дізнатися, хто з них був кулеметником. Коли Брановицький зізнався, що це був він, представники «Спарти» побили його ще жорстокіше, залишивши його на землі, коли він вже не міг поворухнутися.

Свідки розповіли Amnesty International, що Брановицький все ще лежав на підлозі, коли Павлов ввійшов до кімнати. Він, нібито, спитав, чи хтось потребує допомоги лікаря, та коли інші ув'язнені вказали на Брановицького, він відповів: «Я сам про нього потурбуюся». Як стверджуються свідки, після цього він двічі вистрелив Брановицькому в голову²⁷.

Покази свідків вбивства Брановицького підтверджуються відео та документальними доказами. Amnesty International переглянула відеокадри, які показують Брановицького живим у полоні перед побиттям. Більше того, протокол патологоанатомічного розтину зазначає «вогнепальне поранення голови» як причину смерті²⁸. Українська влада заявила, що провадить розслідування цього вбивства²⁹.

Другий випадок, зафіксований Amnesty International стосується Андрія Гаврилюка на прізвисько Бур, 34-річного члена 95-ї аеромобільної бригади з Житомира. Його призвали до Української армії 23 серпня 2014 року. 16 січня 2015 він прибув у Донецький аеропорт під час ротації регулярних військ³⁰. Аеропорт був підірваний сепаратистами 20 січня, внаслідок чого було поранено та загинуло багато українських військових. Ноги Гаврилюка розчавило внаслідок вибуху, і він був не в змозі самостійно пересуватися. Він залишався в руїнах аеропорту вранці 21 січня разом з іншими солдатами. Близько 10 ранку 15 сепаратистів, щонайменше один з них із знаками розрізнення батальйону «Спарта» на руці³¹, увійшли на територію аеропорту та почали завантажувати

²⁵ У попередньому звіті Amnesty International описала підозру про страти без суду та слідства 2014 року. Див. Amnesty International, Summary killings during the conflict in eastern Ukraine, EUR 50/042/2014, жовтень 2014.

²⁶ Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=yXSctfYItaM> (востанне переглянуто 25 квітня 2014).

²⁷ Інтерв'ю Amnesty International з двома экс-полоненими, яких утримували разом з Брановицьким, квітень 2015.

²⁸ Протокол патологоанатомічного розтину Дніпропетровського обласного бюро судово-медичної експертизи, Міністерство здоров'я, 1 квітня 2015 року (що стосується «вогнепального поранення голови»). Amnesty International також має копію свідоцтва про смерть Брановицького, виданого Українським міністерством юстиції 2 квітня 2015 року.

²⁹ Олег Сухов, «Murder of Ukrainian prisoner by Russian-backed separatists investigated», Київ Пост, 3 квітня 2015.

³⁰ Телефонне інтерв'ю Amnesty International з Ольгою Гаврилюк, сестрою Андрія, 15 травня 2015 року.

³¹ Телефонне інтерв'ю Amnesty International з українським солдатом та колишнім ув'язненим Остапом Гавриляком, 15 травня 2015.

поранених українських військових у вантажівку «Урал». Остап Гавриляк, 26 років, якого теж було поранено в ногу, проте він був в змозі кульгати, розмовляв з Гаврилюком за мить до того, як сепаратисти наказали всім залазити у вантажівку.

«У них не було нош, не було нічого, тому вони не могли піднести його (Гаврилюка). Через кілька секунд я почув три вистріли», розповів Остап Гавриляк Amnesty International.

Відео, опубліковане 25 січня у Youtube із сепаратистського акаунту, показує тіла українських солдатів в руїнах аеропорту Донецька³². Андрія Гаврилюка можна помітити між 01:27 та 01:48 хвилиною з явним вогнепальним пораненням середини лоба, відсутність якого під час розмови з ним 21 січня підтверджує Остап Гавриляк. Тіло Гаврилюка було передано українській стороні. Amnesty International отримала медичні записи з Дніпропетровська, датовані 18 лютого 2015 року, в яких зазначене «проникаюче вогнепальне поранення голови» як причина смерті. Остап Гавриляк знаходився на лікуванні у лікарні Донецька та був виписаний 8 лютого 2015 року. Андрія Гаврилюка поховали в Києві 20 лютого 2015 року.

Amnesty International також спілкувалася з трьома свідками, які незалежно один від одного дали свідчення, що вказують на щонайменше три позасудові страти українських полонених у селі Красний Партизан 22 січня 2015 року. Близько 9:15 ранку сили сепаратистів напали на 20-25 членів 20-го українського батальйону територіальної оборони, які охороняли блокпост на трасі Горлівка – Донецьк. Цивільну жительку С. К., яка часто проїжджає цією дорогою, атака застала зненацька. Вона та ще чотири українських солдати, серед них Андрій Колесник та Альберт Саруханян, якого пізніше вбили у полоні, сховалися в окопі. Солдати вирішили покинути окоп через 30 хвилин, та почули наближення танка³³. С. К. залишалася в окопі, доки не почула вигуки бійця сепаратистів *«Виходь або я кидаю гранату!»* Залишаючись в окопі С.К. чула вистріли та окремі вигуки як *«Чому ти народився в західній Україні?»*. Коли вона вибралася з окопу, битва вже вщухла. Вона дісталася будівлі, що знаходилася попереду неї, та побачила групу українських солдатів, вишикуваних біля білої стіни, троє з них лежали на землі. За ними наглядав боець-сепаратист з білою стрічкою на руці, який вигукував до солдатів *«Якщо поворухнетесь, я стрілятиму!»*.

Відео, опубліковане на YouTube показує тих же полонених (11 осіб) вишикуваних біля стіни під час допиту сепаратистами³⁴. Один із солдатів поранений в голову тупим предметом. Двоє лежать поранені біля стіни, ще двоє – мертві. Одного з поранених солдатів, 42-річного Олега Беляша, якого взяли в полон під час битви, оточили десятки сепаратистів.

«Вони вигукували образи, називали нас фашистами. Тоді хтось вистрілив мені у ногу, але я не бачив, хто саме» – розповів Amnesty International Беляш³⁵. Через декілька годин сепаратист із знаками розпізнавання батальйону «Восток» наказав перевезти поранених на їхню базу в Донецьку. Беляша було відправлено на лікування та звільнено 5 лютого.

На відео можна помітити сліди, що нагадують сліди від кулі на стіні позаду поранених, а також мертвих солдатів. Один із солдатів лежить на боці в неприродній позі з ногами, зігнутими у колінах під його тілом. Інший мертвий солдат має явну вогнепальну рану лівого ока, з якої тече свіжа кров.

Про вбивство цих солдатів Amnesty International повідомив С. С., який також був членом цієї групи, теж потрапив в полон, і який теж отримав вогнепальне поранення.

³² Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=-YcmwZnltM>

³³ Телефонне інтерв'ю Amnesty International з С.К., яка бажає залишитися інкогніто, 15 травня 2015.

³⁴ Див. відео, доступне за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=1l6cOKE1lwY> (востаннє переглянуто 25 квітня 2015 року).

³⁵ Телефонне інтерв'ю Amnesty International з Олегом Беляшем, 15 травня 2015.

«Андрій Колесник помер майже миттєво. Коли вони (сепаратисти) підступили та запропонували здатися, Андрій сказав: «Ми не складемо зброї». У нього вистрілили і через годину він помер від втрати крові», С. С. розповів Amnesty International³⁶.

«Навколо нас було десятки людей та кожен з них хотів вистрілити. Серед них була дівчина років 25, вона стріляла у наших хлопців зі снайперської гвинтівки Драгунова із відстані трьох метрів. В коліна, в легені. Вона робила це із задоволенням», – чітко згадує С. С.

Другим було вбито Сергія Слісаренка, а потім Альберта Саруханяна. За словами С.С., Саруханяна вбили двома пострілами через те, що він був вірменином, і через те, що він сказав, що «бореться за Україну», коли його запитали, що він там робив. Четвертим загинув С. С. називає «Ромчика», особу якого не вдалося встановити.

У ноги С. С. двічі стріляла жінка зі снайперської гвинтівки. Третій постріл не влучив в голову. Він запевняє, що один із бойовиків сепаратистів втрутився зі словами: «Будь більш люб'язною. Вони полонені, у них немає зброї, не будь такою наполегливою». С. С., Беляша та інших солдат, що вижили, було пізніше передано до лікарні в Донецьку, де лікували травмованих. Друге відео цього ж інциденту, також відзняте одним із сепаратистів, було опубліковано на YouTube. На цьому відеозаписі видно чотирьох мертвих українських солдатів, при цьому щонайменше один з них ще живий на першому записі³⁷.

Стосовно четвертої справи доступно менше доказів, проте існуюча інформація викликає достатньо занепокоєння щодо випадків позасудових страт та свідчить про потребу проведення ефективного розслідування компетентними органами.

Ця справа стосується трьох українських солдатів 30-ї механізованої бригади (ОМБр), яких було взято у полон сепаратистами під час битви в селі Логвіново, поблизу Дебальцевого, 9 лютого 2015 року. Усі троє - Олександр Бердес, Василь Демчук та Павло Плацінський – з'являються у кадрах відео, опублікованого на YouTube³⁸. Відеозапис взяття їх у полон показує Бердеса та Демчука живими, вони відповідають на запитання сепаратистів, але голос поза кадром пропонує «добити їх» («добити надо»). Інший доказовий матеріал, фототелеграма, показує їх під вартою разом із іншими затриманими військовослужбовцями. У всіх трьох наявні серйозні поранення, але вони все ще живі.

Тіла трьох чоловіків було знайдено наступного дня у лісистій місцевості в Донецьку, всього 88 км від Логвіново, похованих під тонким шаром ґрунту. На фото тіл, що Amnesty International вдалося переглянути, чітко видно, що Плацінському стріляли в ліве око. Мабуть, це трапилося в полоні, тому що на світліні, яку зробили, коли він перебував під вартою, видно, що його обличчя було неушкодженим.

³⁶ Телефонне інтерв'ю Amnesty International з С.С., 15 травня 2015. Він бажає залишитися неназваним.

³⁷ Див. відео, доступне за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=luBDI5nsHZ0> (востаннє переглянуто 25 квітня 2015). Наступного дня після зйомки відео, знімальна команда «Аль-Джазіри» відвідала село та взяла інтерв'ю у сепаратиста на прізвище «Dedouka», в якому розпізнали автора першого відео. Дивіться відео за наступним посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=iOUjsBPHMIw> (востаннє переглянуто 25 квітня 2015).

³⁸ Доступно за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=HjxGjNVE4P0> (востаннє переглянуто 25 квітня 2015).

ІМІТАЦІЯ СТРАТИ

Декілька в'язнів, затриманих про-київськими силами розповідали про те, що пройшли через імітацію страти. У трьох випадках (детально описаних нижче) чоловіків кидали у велику яму та змушували повірити, що в них стрілятимуть та вб'ють, або поховують живцем.

| 17

Відеодокази, опубліковані на YouTube показують, як затриманого українського військового, взятого в полон в аеропорту Донецька, змушують націлити пістолет на іншого полоненого та натиснути гашетку (як виявилось потім, пістолет був не заряджений)³⁹. Такий метод імітації страти був підтверджений й іншими свідками.

³⁹ Доступно за наступним посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=3smcClbJbKl> (востаннє переглянуто 25 квітня 2015).

КАТУВАННЯ ТА ІНШІ ВИДИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Представники обох сторін конфлікту – і про-київських, і сепаратистських сил – піддавали полонених катуванням та іншим видам жорстокого поводження.

| 18

Ув'язнені, утримувані про-київськими силами

Випадок у Волновасі

«Ви не можете бути громадянином України», – казали вони.

Олександр Пінчук, 45-річний будівельник, згадуючи слова його викрадачів у штаб-квартирі СБУ у Волновасі, які вони повторювали, коли жорстоко били його, в інтерв'ю з Amnesty International від 15 березня 2015 року.

У листопаді 2014 року трьох будівельників, які живуть у Донецьку, зупинили представники про-київського озброєного угруповання у Волновасі. Вони тримали чоловіків під вартою без відповідного юридичного оформлення протягом п'яти днів, і жорстоко катували перед тим, як відпустити без висунення звинувачення. Amnesty International провела інтерв'ю з двома чоловіками, з дружинами їх обох, двома журналістами, які мали стосунок до справи, а також з одним із лікарів, які лікували травми постраждалих чоловіків.

Троє чоловіків-Ігор Бідний (45 років), Олександр Пінчук (45 років), і Андрій Мерзлик (39 років) повертались з місця роботи наприкінці дня 12 листопада 2014 року, коли їх зупинили на українському військовому контрольно-пропускному пункті. Контрольно-пропускний пункт був розташований в стратегічному місті Волноваха, прямо на лінії фронту з боку підконтрольної Києву території. Він був укомплектований бійцями Правого Сектора та батальйону “Дніпро 2”, що можна було визначити за наплічними розпізнавальними знаками чоловіків, маркуванням їх транспортних засобів та за вивішеним чорно-червоним прапором Правого Сектору.

Окрім вимоги показати документи, що засвідчують особу, боєць на контрольно-пропускному пункті зажадав, щоб чоловіки показали свої телефони. Коли він переглянув телефон Мерзлика, він знайшов кілька контактів сепаратистів. Після цього їх автомобіль ретельно обшукали, але нічого не знайшли. Коли обшук закінчувався, зателефонувала дружина Бідного, яка турбувалась, що чоловік затримується по дорозі додому. Український боєць, який відповів на телефонний дзвінок збрехав дружині Бідного, видавши себе за сепаратиста.

«Він вирішив пограти з нами», – повідомив Бідний Amnesty International – «він зробив вигляд, що ми були на контрольно-пропускному пункті ДНР, і що він був бійцем ДНР; він сказав, що у нас серйозні неприємності. Він запитав дружину: ваш чоловік підтримує ДНР? Моя дружина сказала, що так, підтримую; вона боялася за мою безпеку».

Боєць, який відповів на телефонний дзвінок, належить до правого націоналістичного угруповання під назвою С14 (Січ). Український тележурналіст знімав репортаж про нього на контрольно-пропускному пункті, а тому також поставив і Бідному кілька питань.

Бідний повідомив, що після того, як журналіст пішов, бійці почали ображати трьох чоловіків, називаючи їх «сепаратистами» і «терористами». Бідного відокремили від двох інших чоловіків,

яких відправили до траншеї на допит. Доки Бідного тримали окремо, його побила група бійців, один з яких поцілів у обличчя і зламав йому ніс.

Бійці також забрали паспорт і вирвали головну сторінку з фото. «Вони сказали: «Ви більше не український громадянин», – розповів Бідний Amnesty International.

Двоє інших чоловіків, Пінчук та Мерзлик, були суворо допитані у траншеї. «Вони намагалися змусити нас визнати, що ми – сепаратисти. Вони намагалися залякати нас: розповідали нам про катування і страти, які, за їх твердженням, могли б трапитися з нами», – сказав Пінчук. Бійці також розірвали їх паспорти.

Приблизно за годину трьох чоловіків знову возз'єднали, і бійці на контрольно-пропускному пункті викликали місцевий контингент СБУ забрати чоловіків. Була уже ніч.

«Хлопці з СБУ були п'яні, коли приїхали», – прокоментував Пінчук у розмові з Amnesty International, – «ми чули від них запах алкоголю. Вони змусили нас стати на коліна, зав'язали нам очі, і били нас ногами». Потім вони відвезли трьох чоловіків до місцевого штабу СБУ в Волновасі.

Той самий тележурналіст, який був на контрольно-пропускному пункті, з'явився у відділі СБУ і поставив чоловікам кілька інших питань. Частина цього відео згодом транслювались на українському телебаченні у програмі, в якій припускалось, що ці люди були проросійськими сепаратистськими диверсантами⁴⁰. «Коли я пізніше переглянув відео у мережі», – згадував Пінчук, – «у мене склалось враження, що ми були акторами в серіалі. Їм був потрібен хтось, щоб показати кілька російських терористів, і наша присутність задовольнила цю потребу».

Чоловіків розділили у штаб-квартирі СБУ, і кожного з них допитали. Мерзлика прив'язали до стільця і били трубою, після чого його тіло було вкрито синцями. Але саме Пінчук зазнав найбільш жорстокого нападу.

«Двоє чоловіків увійшли до моєї камери», – розповів Пінчук Amnesty International. – «Вони почали бити мене по шиї. Я намагався запитати «чому ви мене б'єте?». Не було відповіді. «Ви не можете бути громадянином України» – відповіли вони, – «Ви збираєтеся в Росію, щоб постачати туди інформацію».

Він продовжував:

Я сказав, що я їздив до Росії тільки у справах, але вони мені не повірили. Вони одягли мені на голову пластиковий пакет і душили мене. Вони ставили мені одні й ті ж питання. Їм не подобалось моє прізвище, тому що хтось у ДНР має таке ж. Вони питали, чи був я його родичем або чи допомагав я йому. Але я не пов'язаний з ним взагалі.

Потім Пінчука вивели з приміщення, кинули до глибокої ями, і почали вдавати поховання.

Я думав, мене поховать живцем. Я спробував випрямитися, але один хлопець наступив мені на голову, щоб перешкодити мені, а інші кидали землю на мене. Я стояв на колінах, і на мені уже був досить товстий шар багна. У той момент я втратив свідомість через багно, бо я не міг дихати.

⁴⁰ Трьом затриманим чоловікам було невідомо, що дружина Бідного під хибним враженням, що її чоловіка тримають на КПП ДНР, та зі страху, що у нього виникли серйозні неприємності, подзвонила за місцевими контактами ДНР, щоб просити їх допомогти чоловікові. Вони, в свою чергу, подзвонили на номер Бідного і спробували запевнити осіб, які затримали Бідного, що Бідний був вірний справі сепаратистів. Вони також згадали про можливий наступ, що стало великою новиною. "Наступ на українські позиції бойовики можуть розпочати уже у неділю", телеканал ТСН, 13 листопада 2014 року (доступно за посиланням: <http://ru.tsn.ua/video/video-novini/nastuplenie-na-ukrainskie-pozicii-boeviki-uzhe-mogut-nachat-v-voskresene.html>).

Пінчук розповів Amnesty International, що коли він отямився, його голова і права рука стирчали із землі.

Хлопці били мене ногами по голові, і сказали «ой, він дихає». Вони перевірили, чи я був притомним: ставили мені запитання про будівництво і будівельні інструменти. Потім витягли мене з ями. Вони забрали пальто (воно було дорогим), мій годинник, і мою обручку, а потім вони відвели мене назад у клітку. Мої очі були зав'язані весь час. Вони повернули мене до камери десь близько 3 або 4 ранку.

Моя камера була близько до Ігоревої, і я чув, як вони попереджають Ігоря, «будь хорошим хлопчиком, тому що ми щойно поховали свого друга».

Рано вранці наступного дня всі троє були допитані знову. Пінчук згадував:

«Вони запитали, скільки танків було у Донецьку, скільки людей у військових частинах, хто був командиром. Я сказав йому, що я не знаю відповіді на ці питання, бо я не був з ДНР. Допитувач сказав, «ви не співпрацює з нами; можете опинитися в ямі знову».

Пізніше вранці трьох чоловіків відвезли до якогось місця за три години їзди, а після короткої перерви повезли далі. Хоча їх тримали вкритими, вони здогадалися із підслуханих розмов, що вони могли бути поруч зі Слов'янськом. «Я намагався запитати, куди ми їдемо», – розповідав Бідний Amnesty International, – «але хтось ударив мене в груди. Час для запитань закінчився».

Коли машина зупинилася, чоловіків доставили до місцини, схожої на закинуте бомбосховище – щось на зразок підземного приміщення із важкими сталевими дверима. Їх тримали там протягом чотирьох ночей. У першу ніч і Бідного, і Мерзлика жорстоко побили. «Ніхто не чіпав Пінчука», – пояснив Бідний, – «тому що він уже був у дуже поганому стані».

Чоловіків не допитували та не били після першої ночі. «Останнього дня, коли один з охоронців супроводжував мене до вбиральні, він сказав, що він не міг зрозуміти, чому нас там тримали – вони гаiali з нами свій час», – сказав Бідний. Це було 17 листопада 2014 року, через п'ять днів після того, як чоловіків вперше затримали.

Того ж дня чоловіків провезли близько 20 хвилин і відпустили, повернули їх автомобіль, телефони, а також розірвані документи. Чоловіки виявили, що опинились у місті Семенівка, недалеко від Слов'янська. Коли вони повернулися до Донецька, вони пішли прямо до лікарні; Пінчук відновлював своє здоров'я там майже три тижні.

«Його стан був дуже серйозним», – розповів Amnesty International лікар, який лікував Пінчука. «В нього була гематома головного мозку, небезпечна мозкова травма. «Вони грали у футбол моєю головою», – казав він. Якби він вчасно не отримав медичну допомогу, він міг би померти».

Коли чоловіки возз'єдналися зі своїми родинами, вони дізналися, що їхні дружини провели два дні, розшукуючи їх. Коли вони побачили своїх чоловіків по телебаченню затриманими у штаб-квартирі СБУ у Волновасі, три жінки поїхали до міста, щоб спробувати знайти їх. Вони відвідали обидва офіси СБУ та місцевої міліції. У міліцейській дільниці, яку відвідали першою, вони подали заяву про зниклих безвісти осіб. Жінки розповіли Amnesty International, що міліція порадила їм звернутися до СБУ щодо трьох чоловіків, і що СБУ відповіла на запит: вони нічого про чоловіків не знають. Коли одна з жінок наполягла, що українське телебачення транслювало кадри з її чоловіком під вартою СБУ, за її словами, співробітник СБУ повідомив їй: «вибачте, ми не дивилися телевізор».

Наступного дня жінки відвідали відділення СБУ у Маріуполі, але знову нічого не дізнались.

На цей момент сім'ї занадто залякані та бояться подати скаргу про насилля над трьома постраждалими до українських правоохоронних органів. «Це дуже небезпечно», –

прокоментувала дружина Ігоря Бідного Amnesty International, пояснюючи, що вона не хоче повертатись до території, підконтрольної Києву. *«Ми більше не маємо віри у правосуддя».*

Підвали Правого Сектора

За словами колишнього ув'язненого, який дав інтерв'ю Amnesty International, в якому дуже докладно розповів про свій досвід, права націоналістична група Правий Сектор тримає людей у підвальній камері будівлі, що розташована недалеко від села Великомихайлівка, що біля Дніпропетровська⁴¹. Л.П. (як ми надалі його зватимемо) тримали у цьому місці понад місяць наприкінці 2014. Він розповів Amnesty International, що під час його перебування у камері понад десяток осіб утримували разом з ним, і від інших ув'язнених він дізнався про ще десяток, яких тримали у цій же камері до нього. Майже всі ув'язнені були цивільними особами, і більшість з них були затримані за очевидно тривіальними причинами, наприклад, за те, що вони мали про-сепаратистські зображення на своєму мобільному телефоні, або за те, що взяли участь у марші, організованому проросійською Партією Регіонів. Вік найстаршого в'язня становив близько 60 років.

Л.П. описав, як полонені були жорстоко та регулярно биті. «Вони били всіх просто, щоб налякати людей, щоб уникнути будь-яких питань», – повідомив Л.П. «Вони гамселили людей по голові прикладом рушниці». Одного ув'язненого старшого віку побили так сильно, що кілька днів він провів без свідомості, а потім ще понад тиждень не міг ходити. Кістки людей були зламані, а вони не отримували ніякої медичної допомоги.

За його словами, члени Правого Сектора систематично вимагали гроші у людей під їх вартою, а також збирали викупи від родичів ув'язнених. «Ми повинні були здати свої кредитні та платіжні картки, а також пін-коди» сказав Л.П. «Люди втратили всі свої заощадження».

За даними того ж джерела, підвальна камера була невеликою і переповненою: там стояло тільки шість ліжок. Люди повинні були використовувати пластикові мішки для збору сечі та екскрементів, і вони не мали жодних засобів для миття або душу. Декотрих ув'язнених виводили на вулицю для роботи; інших тримали всередині весь час. За повідомленням джерела у розмові із Amnesty International, одного разу до камери привезли жінку, яку тримали в тій же підвальній кімнаті серед чоловіків і в тих же умовах.

Amnesty International поспілкувалась з представником Правого Сектора⁴². Він підтвердив, що члени Правого Сектору проводили елементи військових і міліцейських операцій, у тому числі зупинку і обшук на контрольно-пропускних пунктах, які, за його словами, вони виконували за погодженням з СБУ і Штабом з управління антитерористичною операцією (Штаб АТО). Проте він не зміг сформулювати чітко і детально правову основу для цього. Він підтвердив, що тих, кого підозрювали у тому, що вони є сепаратистськими комбатантами, затримували члени Правого Сектору, а потім передавали до СБУ або інших українських правоохоронних органів, але їх не могли тримати більше двох або трьох днів – максимум до тижня – на базі Правого Сектору; але він категорично заперечував будь-яке жорстоке поводження з полоненими з боку Правого Сектора.

Amnesty International звернулася до Генеральної прокуратури України з проханням надати інформацію про військові та оперативні операції, до виконання яких було залучено членів воєнізованих формувань, зокрема, Правого Сектору, включно з поясненням правових підстав для таких операцій і повноважень їх учасників. Організація передала численні та конкретні деталі зазначених вище показань до Генеральної прокуратури, але не отримала жодної відповіді на свій лист та запитання. Не зважаючи на те, що деталі цих свідчень важко підтвердити в повному обсязі, а також на те, що Amnesty International не змогла, після неодноразових спроб, зв'язатись із

⁴¹ Особа не хотіла розкривати свого імені через страх помсти. Amnesty International вдалося підтвердити деякі з його тверджень через інші джерела, які також попросили про нерозголошення їх особистості.

⁴² Інтерв'ю з Артемом Скоропадським від 13 квітня 2015 року.

деякими іншими колишніми в'язнями підвальних камер Правого Сектору, подані докази є достовірними та достатніми для відкриття повноцінного кримінального розслідування.

Інші випадки

| 24

Дмитро Дірявка, 41 рік, козак та громадянин України, був затриманий про-київськими силами з 28 липня по 20 вересня 2014⁴³. Він стверджує, що його схопили вранці на блокпості в Дебальцеве, де він тоді жив, під час спроби перевезти свою сім'ю за лінію фронту. Він планував завезти їх до Росії, подалі від боїв.

Дмитро вважає, що його затримали члени регулярної української армії, але йому не відомо з якого саме підрозділу вони були. Він стверджує, що йому на голову одягли мішок та били, а тоді передали членам Правого Сектора. Він каже, що ті люди відкрито заявляли про свою приналежність до цієї групи, попереджуючи Дмитра, що на нього чекають нелегкі часи. «Четверо з них були в машині, коли мене затримали. Вони казали, що належать до батальйону Правого Сектору «Галичина», розповів Дірявка Amnesty International.

Дірявці зламали декілька зубів, б'ючи його зброєю в обличчя. Вони порвали його паспорт та сказали, що збираються його вбити. Після цього його піддали імітації поховання. Дмитро розповів Amnesty International:

Мене, з мішком на голові, витягли з автомобіля. Вони зв'язали мені руки за спиною, а також зв'язали ноги так, що вони загнулися у мене за спиною. Потім вони сказали: «Ми тебе вб'ємо і нікому не буде до цього діла», та наказали мені молитися. Вони почали бити та стріляти в мене. Кулі зі свистом пролітали біля моєї голови. Тепер я не чую на одне вухо.

Вони вирішили поховати мене живцем. Вони кинули мене в яму та один з них сказав: «якщо не хочеш залишатися в Україні, то залишишся в могилі». Я намагався вибратися, але вони зіштовхували мене назад. Вони повністю засипали мене землею, аж поки я був уже не в змозі поворухнути головою. Я втратив свідомість.

Пізніше, коли я відкрив очі, я вже лежав на поверхні.

Тієї ж ночі захоплювачі доставили Дірявку до батальйону міліції спеціального призначення «Київ» в Словянську. Там його тримали до 5 серпня, та, за його словами, перші чотири дні били щонайменше раз на день. «Вони не дозволяли мені заснути перші три дні», розповів Дмитро Amnesty International. «Коли я засинав, вони обливали мене холодною водою».

Дірявка стверджує, що в міліції його змушували підписати зізнання у вбивстві цивільних громадян та розграбуванні цивільного майна. Він відмовився підписувати цей документ, та згодом вони нарешті припинили побої, дозволили заснути, почали допитувати його в нормальних умовах. Він також розповів, що окрім нього там тримали ще й бійця ДНР та трьох цивільних громадян, та що з ними обходилися так само, як і з Дмитром.

Дірявка сказав, що 5 серпня він постав перед суддею у Харкові. «Суддя бачив моє жахливе обличчя: розбиті губи та поламані зуби, але він вдавав, що не помічає цього»⁴⁴, розповів Дірявка. Він також зізнався Amnesty International, що не сказав судді нічого про побиття, оскільки не очікував допомоги від судді, та боявся повторних побоїв. Його звинуватили в належності до незаконного збройного формування та носінні зброї. Після цього його перемістили до 28-го слідчого ізолятора міста Харкова.

⁴³ Дірявка розповів Amnesty International, що він був членом Української донської козаччини, не російської, та що він народився на сході України у місті Маріуполь. Він жив у Дебальцеве, працював у сталеварському цеху. Інтерв'ю Amnesty International з Дмитром Дірявкою, Донецьк, 7 березня 2015 року.

⁴⁴ Представник Amnesty International бачив зламані зуби Дірявки.

Дірявка заявляє, що СБУ допитувала його декілька разів, доки він перебував у Харкові. Вони не били його, проте попереджали, що якщо він не співпрацюватиме, то більше ніколи не побачить своєї сім'ї знову, тому що проведе за ґратами все життя. Одного дня, після місяця під вартою, офіцер СБУ дозволив йому зателефонувати дружині Тетяні. Саме так вона дізналася, що він все ще живий. «Вона всюди шукала мене та боялася, що мене вбили», – розповідає Дірявка.

Дірявку було звільнено 30 вересня під час обміну ув'язненими: 28 сепаратистів обміняли на 28 про-київських ув'язнених⁴⁵. Його не попередили про звільнення, а просто одного дня випустили з камери та посадили в автобус. В березні 2015 у нього все ще не було паспорта, лише спеціальне посвідчення особи, видане владою ДНР.

Х.Н., 46 років, утримували про-київські сили з 7 листопада до 26 грудня 2014 року⁴⁶. Він працював інформатором ДНР в Слов'янську, інформуючи їх про переміщення українських військових. Він вірить, що на нього донесли, тому що одного дня члени батальйону «Січ» прийшли до нього додому та заарештували його.

Х.Н. заявляє, що його зв'язали, помістили в автомобіль та привезли до Слов'янського технічного коледжу, в якому вони займали декілька кімнат. Після катувань електрошоком він підписав зізнання в укомплектуванні людьми барикад, споруджених в Слов'янську того ж року для стримування про-київських сил. (Пізніше він зізнався Amnesty International, що хоча він і підтримував позицію сепаратистів, та працював інформатором на них, він все ж ніколи не укомплектовував барикади).

Після трьох днів перебування під вартою батальйону «Січ» в Слов'янську, його передали під варту СБУ в Полтаві. Х.Н розповів Amnesty International, що там з ним обходилися ще гірше: внаслідок жорстоких побоїв йому зламали чотири ребра. Пізніше він показав Amnesty International рентгенівські знімки зламаних ребер, які він зробив після звільнення.

«В Полтаві – розповідає Х.Н. Amnesty International – «вони підвісили мене зі стелі на гак». Він описав, як його ноги лише злегка торкалися землі, тому він був в змозі стояти лише навшпиньки із сильно натягнутими руками. У цій жахливій позиції люди, які його затримали, били його кием. За декілька днів під вартою СБУ його змусили підписати фальшиве зізнання у співпраці з сепаратистами.

Х.Н. сказав, що він постав перед судом в середині листопада 2014 року, а потім його помістили в СІЗО міста Полтава. Він покинув в'язницю 26 грудня 2015 року під час великомасштабного обміну ув'язненими.

Олександр Журуєв, 41 рік, був інформатором ДНР, якого поранили у битві поблизу Дебальцевого в кінці липня 2014. Він не міг пересуватися з підстріленою правою ногою; місцевий житель знайшов його в полі, викликав швидку допомогу та доставив його до лікарні. Наступного дня члени Національної гвардії України навідалися до нього в лікарню та намагалися залякати його, погрожуючи вистрілити знову. Журуєв стверджує, що вони били його кулаком в голову та ногу, тримаючи при цьому в руці важкий металевий ключ, що спричиняло страшний біль. Вони запитали лікарів, чи можуть взяти його під свою опіку, але лікарі відмовили їм.

⁴⁵ Він розповів, що його група ув'язнених включала 6 бійців та 22 цивільних жителя, деякі з них були проросійськими політичними діячами. Всі крім одної особи були чоловічої статі. Єдина присутня там жінка була бійцем зі сторони сепаратистів. Він також розповів, що до того моменту його рани вже значно загоїлися, хоча він не отримував жодної медичної допомоги під час затримання.

⁴⁶ Х.Н. не хотів називати справжнє ім'я, оскільки члени його сім'я все ще проживають на території України, що знаходиться під контролем Києва. Він побоюється репресій щодо членів його сім'ї. Інтерв'ю Amnesty International з Х.Н., Донецьк, 7 березня 2015 року.

«Вони приходили до лікарні для допитів щодня», – розповів він Amnesty International. «Кричали і направляли на мене зброю, та час від часу били мене».

| 26

У вересні, коли він почав знову ходити, місцева міліція заарештувала його та доставила до головного управління СБУ в місті Ізюм. Провівши там одну ніч, його привезли на військовий аеродром поблизу Краматорська. Група в'язнів копала там яму. «Солдати сказали, що вони копали мені могилу», розповів він Amnesty International. «Мені зав'язали очі, помістили в яму та вистрілили декілька разів в повітря. Я думав, мене стратять».

26 вересня 2014 року він постав перед судом, який постановив вирок про два місяці ув'язнення за обвинуваченнями у тероризмі. Його доставили у Харківське СІЗО, де протягом трьох тижнів він лікував зламану ногу у тюремній лікарні. 21 січня 2015 року, коли другий термін ув'язнення минув, його звільнили.

Ігор Лямін, 42 роки, працівник залізниці, який став інформатором ДНР. Вранці 14 вересня 2014 під час рибалки з жінкою поблизу Волновахи, де він проживав, його затримав батальйон «Дніпро».

«Мене привезли в бюро залізниці в Волновасі та почали бити без будь-яких пояснень. Жодних запитань, нічого, просто били по руках, ногах та тілу дерев'яною палицею», – розповів Лямін. «Вони також використовували електрошок». Пізніше він дізнався, що під час побоїв йому зламали праве ребро.

Наступного дня Ляміна доправили до Маріупольського відділення СБУ, утримували там два дні, після чого він постав перед судом, який помістив його у Маріупольський слідчий ізолятор. Він розповів, що його декілька разів перевозили з місця на місце, включаючи чотири дні, проведені на примусових роботах на військовій базі батальйону «Дніпро». Його та 11 інших змушували носити будівельні матеріали та виконувати інші будівельні завдання. «Через зламане ребро працювати було неймовірно боляче», – розповів Лямін. Зрештою його звільнили під час обміну в'язнями 1 листопада 2014.

Бранці, затримані сепаратистами

Колишні затримані розповіли Amnesty International, що ставлення до затриманих осіб дуже залежить від того, хто саме їх утримує, як їх захопили та як вони поводитись в неволі. Поводження із великою групою затриманих із батальйону Донбас, які здалися 30 серпня 2014 під селищем Красносельське, під час битви за Іловайськ, доволі ілюстративне.

| 27

Донецьк

«Коли вони привели 110 з нас до підвального приміщення колишньої будівлі СБУ в Донецьку, вони почали бити та допитувати кожного протягом перших декількох годин. Вони шукали урядовців та місцевих жителів», – розповідає затриманий Amnesty International 6 квітня 2015. Він побажав залишитись неназваним через страх репресій проти нього чи членів його родини, які продовжують жити на конфліктній території. Протягом перших 24 годин, як він заявляє, його охороняв у відкритому полі солдат російської армії⁴⁷. Поранені солдати були переміщені назад на київську сторону, в той час як здорові затримані особи були переміщені під охорону бійців сепаратистів, які носили на собі значки із написом «Новоросія»⁴⁸. Близько 20 людей були виокремлені та переміщені до Донецька задля більш жорсткого поводження з ними, через їхній високий військовий ранг, або ж тому, що вони були місцевими жителями Донецької області. Цих людей щодня били, в тому числі тупими предметами, кулаками та ногами, а також примушували до певних робіт.

Відповідно до свідчень п'яти колишніх затриманих, в яких Amnesty International вдалося взяти інтерв'ю окремо 6, 7 та 8 квітня 2015 у Києві, вони перебували у підвальному приміщенні разом із групою із 90 інших людей. Іноді суп, яким їх годували, містив в собі бензин, бруд та каміння, що робило харчування неможливим. Українських прапор був розміщений на порозі, а затриманих, які перестрибували через нього, аби не наступати, били.

15 жовтня 2014 року близько 70 затриманих були переміщені до Іловайська та повинні були виконувати примусові роботи, але гірше цього до них не ставились⁴⁹. Група була звільнена 26 грудня 2014 року.

Решта затриманих залишались в Донецьку, включно з А.Б, 25 років, з ким Amnesty International вдалось провести телефонну розмову⁵⁰. А.Б. описав, як його жорстоко побили, коли сепаратисти знайшли фото протестів Євромайдану та фото із символікою Правого Сектора на його комп'ютері. Він заявляє, що четверо чоловіків били його, коли він втрачав свідомість, потім приводили до тями, обливаючи холодною водою, і продовжували побиття. Вони попереджали його, що всіх затриманих із батальйону Донбас застрілять. Протягом двох наступних днів вони прострілили йому ліву ногу пневматичним пістолетом і зламали ребра та щелепу. Після того, як в жовтні затриманих розділили на групи, вони намагались примусити А.Б та решту затриманих зачитати на камеру обіцянку не повертатись знов. Він відмовився та був побитий, але 26 грудня 2014 року його звільнили.

⁴⁷ Затриманий стверджує, що його підрозділ проводив переговори із російським днем раніше, оскільки деякі російські солдати були затримані батальйоном Донбас та мали при собі офіційні військові квитки.

⁴⁸ «Новоросія» - історизм, який використовувала Російська Імперія для позначення південно-східної України. Сьогодні термін широко використовується сепаратистами для позначення самопроголошеної конфедерації так званих ДНР та ЛНР.

⁴⁹ Доступно за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=zeFE1Y3HoIU>

⁵⁰ Інтерв'ю Amnesty International з А.Б. в Києві за 7 квітня 2014. Він побажав залишитись анонімом.

Дмитра Куліша, ще одного члена групи, яка залишилась в Донецьку, виокремили для щоденного побиття, оскільки один із сепаратистів стверджував, нібито Дмитро зламав йому ногу⁵¹. Одного разу його побили настільки сильно, що він не міг піднятися; пізніше він дізнався, що його хребет був переламаний у двох місцях. Троє колишніх затриманих⁵², які перебували разом із Кулішом, сказали Amnesty International в квітні 2015, що йому відмовили в належному медичному догляді, і лише один раз йому запропонували йод, простий антисептик. В січні 2015 року його перемістили із колишньої будівлі СБУ в Донецьку до закладу досудового утримання тому, що *де-факто* влада звинуватила його в тому, що він зламав бійцю ногу. Наскільки відомо Amnesty International, він і досі перебуває під вартою.

Бранці батальйону «Прізрак»

Amnesty International також отримала заяви про серйозні порушення членами батальйону Прізрак, підрозділу, який працює із Алчевська та перебуває під контролем ЛНР⁵³.

Володимир Крутолевич⁵⁴, 40 років, член 3-го окремого полку спеціального призначення під керівництвом Розвідувального Управління Міністерства Оборони, загально відомого як Кіровоградський спецпідрозділ, був затриманий пораненим поблизу селища Луганське 28 серпня 2014. Члени батальйону Прізрак знайшли його без тям поблизу дороги та завантажили його у вантажівку разом з двома іншими затриманими, і доставили до госпіталю в Алчевську. До того часу він втратив око та страждав від тяжкої кровотечі. Він розповів Amnesty International, що ті, хто його затримали під час перевезення декілька разів стверджували, що він не виживе, дискутуючи чи не варто його просто вбити. Після трьох днів в реанімації, його перевели до травматологічного відділення, але двоє озброєних охоронців, що постійно перебували поруч з його ліжком, забороняли йому харчуватись. Ще через 4 дні його доставили до штаб-квартири батальйону Прізрак, де знаходились ще двоє затриманих. Побиття та допити тривали постійно протягом тижня. В цей період Крутолевич був настільки слабким, що не міг підійнятися. В той час один із затриманих був звільнений, а іншого забрали. Його доля залишилась невідомою⁵⁵.

30 вересня 2014 року Крутолевича помістили в ізолятор. Він розповів Amnesty International, що людина, яка представилась Ромою, проінформувала його, що його пам'ять буде стерта як «пам'ять флешки». Цей чоловік був присутній під час щоденних знущань, які мали місце протягом наступних 6 тижнів, але сам участі не брав. Крутолевича годували тричі на тиждень під час постійних допитів про позиції української армії.

⁵¹ "Поэт Юрченко опознал пугавшего его бойца Донбаса», Lifenews, 9 вересня 2014; доступно за посиланням <http://lifenews.ru/news/140137> (доступ 25 квітня 2015).

⁵² Ці особи побажали залишитись анонімами, через побоювання репресій проти їхніх родичів.

⁵³ Amnesty International постійно повідомляє про порушення людських прав цією групою, особливо у справах безпідставних вбивств на Северодонецькій та Лисичанській території (детальніше, див. Amnesty International, Ukraine: Summary killings during the conflict in eastern Ukraine, 20 October, 2014, AI Index: EUR50/042/2014, доступно за посиланням <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR50/042/2014/en/> .30 жовтня група організувала «людський суд», публічне зібрання на якому присутні проголосували підняттям рук за смерть одного уявного гвалтівника та відправили іншого боротись проти київських сил (детальніше див. Amnesty International, "Ukraine: Treat captives humanely", UrgentAction, 14 November 2014, AI Index: EUR50/044/2014, доступно за посиланням <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/044/2014/en/>).

⁵⁴ Інтерв'ю Amnesty International з Володимиром Крутолевичем в Ірпінському військовому госпіталі поблизу Києва 9 квітня 2015.

⁵⁵ Крутолевич сказав, що почув як двоє чоловіків та одна жінка жартували на рахунок взяття одного із затриманих «для розваг», та, що людину таки забрали. Amnesty International не може стверджувати, чи цю людину відпустили, чи вбили, чи він і досі залишається під вартою.

Крутолевич показав команді Amnesty International шрам на лівій нозі, який, як він заявляє, є результатом травми від пострілу з пістолета, яким його поранив один із сепаратистів. Він також показав відсутність декількох зубів які були вибиті під час побиття гумовою палицею. Побиття тривали до 15 листопада 2014 року, коли ті, хто його затримали, перемістили його до кімнати з трьома іншими затриманими особами, говорячи при цьому, що вони його поважають за незламність. Саме тоді знущання завершилися і він був випущений на свободу 2 грудня 2014 року⁵⁶.

Василь Белен, 21 рік, солдат, прикріплений до елітного спецпідрозділу Української армії, був затриманий батальйоном Прізрак біля Дебальцевого 16 лютого 2015 року. Белен був важко поранений під час нападу на його бронетранспортер, та отримав численні уламкові поранення на обличчі та руках. До того, як його перевезли до госпіталю в Алчевську, один із сепаратистів заявив, що, зважаючи на його поранення, його краще одразу вбити. Потім його завантажили у вантажівку та доставили до госпіталю, де Василю ампутували праву руку та дістали залишки шрапнелі з його очей. Він заявив, що під час його утримання та під загрозою знущань, він був змушений читати свідчення на російському ТВ каналі LifeNews, в якому він звинувачував український уряд в своєму стані⁵⁷. Белена обміняли 24 лютого 2015 року на тіла двох загиблих солдат сепаратистів.

Жорстоке поводження з цивільними

Сепаратисти також брутально поводитись із цивільними громадянами. Наприклад, Оксана Свирид була зупинена на контрольно-пропускному пункті поблизу Донецька 26 січня 2015 року разом із трьома друзями її затриманого чоловіка, Анатолія Свирида⁵⁸. Чоловіки на пропускному пункті знайшли на її телефоні фотографії антиурядових протестів 2013-2014 на Євромайдані та вирішили затримати групу та відвезти їх до Горлівки для допиту. Там її допитали про її чоловіка невідомі, які били її по обличчю та по тілу. Після цього її тримали в ізоляторі протягом 11 днів без надання будь-якої інформації про події зовнішнього світу. Після цього її перемістили на квартиру разом із друзями, яких також били. Через 10 днів її відпустили та вона вирішила залишитись в Донецьку, щоб зачекати, коли через кілька днів звільнять її чоловіка. Її друзів також звільнили через деякий час.

Недавня випадок стався із Василем Козаком, цивільним громадянином із Херсонської області, який допомагав Українській армії, доставляючи їм їжу та одяг. 16 березня 2015 він загубився поблизу Мар'їнки, де його затримали сепаратисти. Вони перевірили його мобільний телефон та побачили численні фото Василя з українськими солдатами. Він стверджує, що сепаратисти штовхнули його на землю і, що хтось зробив декілька пострілів в асфальт біля нього. Потім його доставили до колишньої будівлі СБУ в місті Докучаєвськ, де його били по голові гумовою палицею, допоки не зробили тріщину в його черепі. Він розповів Amnesty International, що, стікаючи кров'ю, він був із зав'язаними очима прив'язаний до стільця, і перебував в такому положенні 2 дні. Його звільнили 2 квітня 2015 року⁵⁹.

⁵⁶ Фотографії його звільнення доступні за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=Q3p-t&xZjpU>

⁵⁷ «Раненный боец ВСУ признался что его заставили воевать», LifeNews, 19-02-2015 доступно на www.lifenews.ru/news/150150 (доступ 25 квітня 2015)

⁵⁸ Анатолій Свирид – солдат, якого затримали сепаратисти в Донецькому аеропорту 21 січня 2015 року. Оксана Свирид хотіла відвідати Донецьк, аби спробувати забезпечити свободу своєму чоловікові.

⁵⁹ Свідчення Василя Козака доступні за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=bj63V_K-s-U.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Amnesty International закликає владу України:

- Вжити негайних заходів для забезпечення того, щоб жодна особа, ув'язнена правоохоронними органами чи про-київськими силами, не зазнавала катувань або інших видів жорстокого поводження. А також взяти на себе публічне зобов'язання на найвищому рівні здійснювати політику нульової терпимості до застосування катувань або жорстокого поводження з ув'язненими та притягати до відповідальності усіх, відповідальних чи причетних до таких практик;
- Провести оперативне, ретельне і неупереджене розслідування щодо усіх осіб, у тому числі щодо представників українських збройних сил і проурядових воєнізованих формувань, які об'єктивно підозрюються у причетності до позасудових страт, катувань чи інших видів жорстокого поводження з ув'язненими, та притягти винних до відповідальності відповідно до міжнародних стандартів справедливого судочинства;
- Забезпечити, щоб жодна людина не зазнавала свавільних, таємних або одиночних ув'язнень, і що права ув'язнених (затриманих) дотримуються у всіх випадках згідно з міжнародним правом прав людини і міжнародним гуманітарним правом; і, зокрема, забезпечити, щоб будь-які ув'язнені, які можуть, як і раніше, утримуватися в повній ізоляції та/або за межами офіційно відведених місць утримання під вартою, військовими чи правоохоронними органами або проурядових озброєних груп, негайно передавалися до законних місць утримання під вартою під контролем суду, і отримували повний доступ до справедливого судового розгляду і захист процедур щодо запобігання катуванням та жорстокому поводженню;
- Забезпечити, щоб свідки могли давати свідчення в рамках будь-якого розслідування або судового розгляду, у випадках, пов'язаних з можливими позасудовими стратами, катуваннями чи іншими видами жорстокого поводження, не боячись репресій. Це повинно включати розширення прав і можливостей слідчих органів вживати всіх необхідних заходів для захисту свідків і створення ефективної програми захисту свідків для подальших розслідувань;
- Направити запрошення для відповідних механізмів ООН з візитом до України, щоб відвідати всі місця затримання, де можуть утримуватись бранці у зв'язку з конфліктом на сході України;
- Вжити всіх необхідних заходів для ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) та прийняття декларації про ретроспективне визнання юрисдикції МКС щодо міжнародних злочинів, скоєних на території України всіма сторонами з моменту набрання Статутом чинності (2002р.).

Amnesty International закликає органи правопорядку в Україні і, зокрема, Генеральну прокуратуру Міністерство внутрішніх справ і Службу безпеки України:

- Забезпечити неупереджене, ефективне і оперативне розслідування всіх достовірних повідомлень про позасудові страти, катування або інших видів жорстокого поводження з ув'язненими, в тому числі скоєних військовими і співробітниками правоохоронних органів, членами проурядових груп і, наскільки це можливо, членами сепаратистських груп і, де це можливо, притягти винних, обґрунтовано підозрюваних у кримінальних діяннях, до відповідальності відповідно до міжнародних стандартів справедливого судочинства;

- У ситуаціях, в яких українська влада не в змозі ефективно здійснювати юрисдикцію, тим не менш, вжити всіх розумних заходів для того, щоб кримінальні справи, відкриті у зв'язку з усіма достовірними повідомленнями про позасудові страти і катування або інші види жорстокого поводження з ув'язненими, і всі наявні докази збираються і зберігаються, щоб уможливити кримінальне переслідування потенційних злочинців тоді, коли це стане можливим.

Amnesty International закликає Генеральну прокуратуру України:

- Вжити всіх необхідних заходів у межах своїх повноважень, щоб жодна людина не зазнавала свавільних, таємних або одиночних ув'язнень, і щоб права ув'язнених (затриманих) дотримувалися у всіх випадках згідно з міжнародним правом людини і міжнародним гуманітарним правом;
- Вжити ефективних заходів для забезпечення того, щоб жодні заяви або інші матеріали, або інформація, отримані за допомогою катувань або інших видів жорстокого поводження не використовувались в будь-яких провадженнях, окрім як проти особи, обвинуваченої в застосуванні катувань або інших видів жорстокого поводження, в якості доказу, що така заява була зроблена. Там, де існують достовірні повідомлення про те, що свідчення, отримані за допомогою катувань або інших видів жорстокого поводження, можливо, були використані в ході досудового розслідування, забезпечити ефективне розслідування таких повідомлень і, коли це доречно, вжити заходів для забезпечення перегляду справ, які завершилися ув'язненням;
- розслідувати всі повідомлення про утримання ув'язнених за межами офіційно відведених місць тримання під вартою, і всі ймовірні випадки таємного утримання під вартою, як всередині, так і поза офіційно визначеними місцями утримання під вартою; і, зокрема, розслідувати повідомлення, що представники Правого сектора незаконно утримують ув'язнених у підвальній камері на місці колишнього піонерського табору недалеко від Великомихайлівки біля Дніпропетровська;
- Ідентифікувати і, де це дозволяють докази, переслідувати в рамках справедливого судового розгляду, усіх причетних до таких практик, в тому числі представників правоохоронних органів і військових посадових осіб, які потурають, або замішані в таких практиках.

Amnesty International закликає Міністерство оборони, Службу безпеки України та Міністерство внутрішніх справ:

- Забезпечити, щоб усі, хто бере участь у військових і правоохоронних операціях, були повною мірою обізнані про положення національного та міжнародного права, що застосовується до їх діяльності та їх потенційної особистої відповідальності та відповідальності командування за будь-які порушення цих положень;
- Ізолювати підозрюваних і звинувачених у вчиненні злочинів щодо затриманих, від подальших контактів із затриманими, поки розслідування не буде завершено. Звільнити таких осіб з посад, якщо розслідування підтвердять звинувачення у зловживаннях. У випадках, коли достатньо доказів того, що вони скоїли злочин, що суперечить міжнародному праву, або інше серйозне порушення прав людини, переслідувати їх у відповідності до стандартів справедливого судового розгляду;

- Забезпечити, щоб військові і співробітники правоохоронних органів, що перебувають під слідством щодо позасудових страт, катувань та інших видів жорстокого поводження, були відсторонені від виконання обов'язків на час розслідування та судового розгляду, незалежно від структури, в якій вони працюють та їхнього рангу.

Amnesty International закликає Міністерство оборони України:

- Вжити всіх законних і розумних заходів для запобігання та припинення злочинів, передбачених міжнародним правом, ймовірно вчинених проурядовими озброєними групами (таким, як батальйон Правого сектора), у тому числі шляхом інтеграції всіх проурядових озброєних груп та встановлення чіткого командування, контролю та підзвітності.

Amnesty International закликає Судові органи України:

- У судових процедурах, таких як перше знайомство затриманих із суддею, забезпечити, щоб члени суду та інші присутні особи виявляли належну увагу до свідчень, що ув'язнені піддавалися катуванням та іншим видам жорстокого поводження, і забезпечити оперативне, ретельне та неупереджене розслідування, якщо спостерігаються явні ознаки жорстокого поводження.

Amnesty International закликає Уповноваженого Верховної Ради з прав людини (омбудсмена):

- Брати активну участь у контролі умов утримання під вартою на предмет катувань та інших видів жорстокого поводження з ув'язненими, до яких вдаються обидві сторони конфлікту та передавати будь-які докази застосування катувань та інших видів жорстокого поводження з ув'язненими до відповідних органів слідства.

Amnesty International закликає Верховну Раду України:

- Ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) та прийняти декларацію про ретроспективне визнання юрисдикції МКС щодо міжнародних злочинів, скоєних на території України всіма сторонами з моменту набрання Статутом чинності.

Amnesty International закликає сепаратистські групи Донецької та Луганської областей:

- Вжити негайних заходів для забезпечення того, щоб жоден ув'язнений, що перебуває під їхньою юрисдикцією, не зазнавав катувань або інших видів жорстокого поводження;
- Вжити ефективних законних заходів щодо недопущення повторення таких порушень, як незаконні вбивства і катування або жорстоке поводження з ув'язненими, які перебувають під вартою або в ув'язненні будь-яких сил, що перебувають під їх фактичним контролем, і, зокрема:

- Ідентифікувати і видалити зі своїх лав всіх осіб, обґрунтовано підозрюваних у незаконних вбивствах, катуваннях і жорстокому поводженні;
- негайно усунути всіх підозрюваних в незаконних вбивствах і катуваннях або жорстокому поводженні з ув'язненими від подальших контактів з ув'язненими в очікуванні такого розслідування;
- Забезпечити, щоб всі, хто бере участь у військових і правоохоронних операціях, були у повній мірі обізнані про положення міжнародного права, що застосовується до їх діяльності та їх потенційної особистої відповідальності та відповідальності командування за будь-які порушення цих положень;
- Співпрацювати з компетентними українськими органами стосовно їх розслідування і судового переслідування підозрюваних.

Міжнародному співтовариству:

- Amnesty International закликає Підкомітет з недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження, створений відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, терміново здійснити візит до України і відвідати всі місця, в яких містяться ув'язнені, утримувані у зв'язку з конфліктом на сході України, у тому числі неофіційні місця затримання;
- Amnesty International також наполегливо закликає відповідні спеціальні процедури механізмів Організації Об'єднаних Націй, в тому числі, зокрема, Робочу групу з безпідставних затримань, Робочої групи з насильницьких чи недобровільних зникнень, і Спеціального доповідача ООН із запобігання катуванням, здійснити термінову місію в Україну, відповідно до постійного запрошення, яке Україна зробила раніше. Під час цього візиту, вони повинні відвідати всі місця, в яких можуть утримуватись ув'язнені у зв'язку з конфліктом у східній Україні, в тому числі неофіційні і невизнані місця тримання під вартою.
- Amnesty International закликає Російську Федерацію і будь-яку країну, до якої прибувають особи, обґрунтовано підозрювані у вчиненні злочинів за міжнародним правом у зв'язку з конфліктом на сході України, здійснювати щодо таких осіб всі форми можливої юрисдикції (в тому числі універсальної) стосовно цих злочинів, та забезпечити їх розслідування і судове переслідування в повній відповідності з міжнародними стандартами справедливого судового розгляду.
-

